

15 lei

ISSN - 12208167

TOMIS

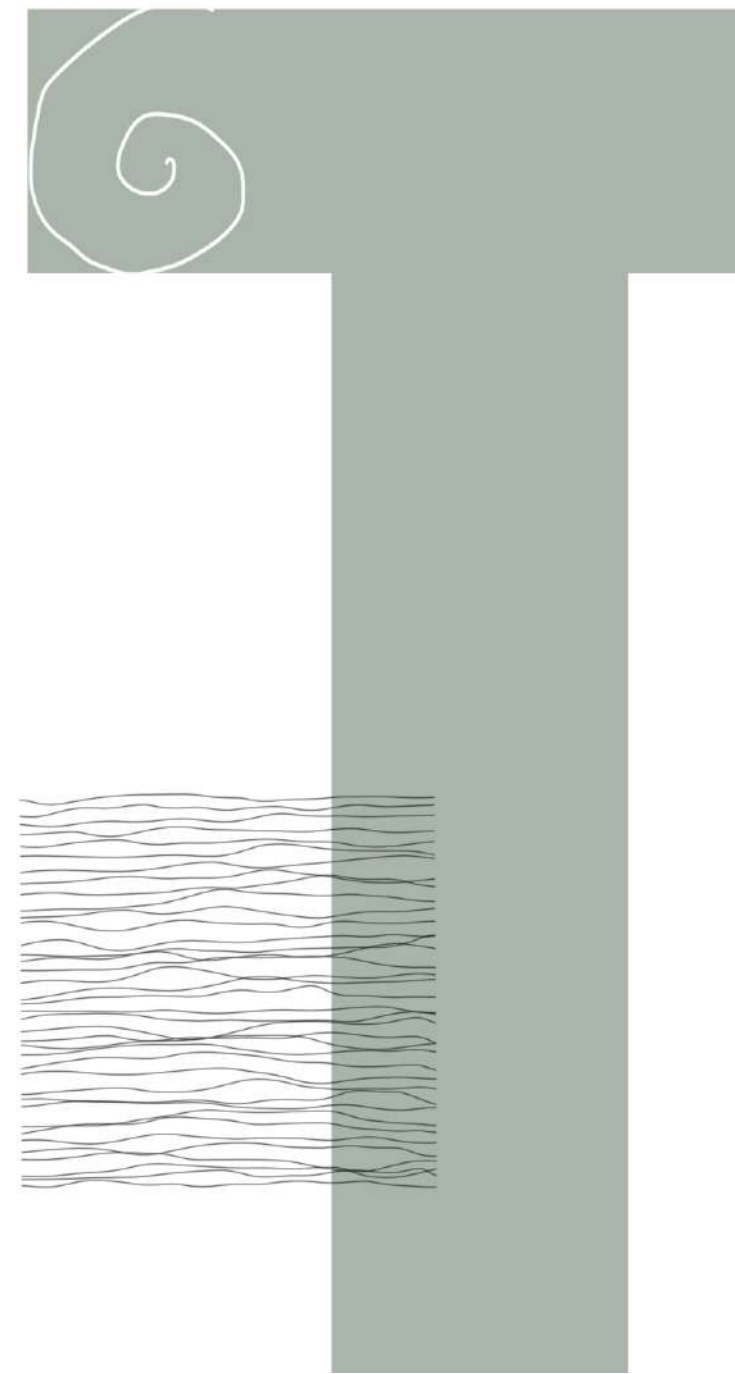
revistă de cultură

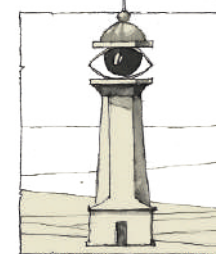

Nr. 30 - aprilie 2025

- 03 CREDITORIAL / **CLAUDIU KOMARTIN**
- 04 JURNAL de PRIVEGHI / **MONA MOMESCU** / Doina Jela
– călătoria tenacei luptătoare
- 08 ARHITECT / **SEBASTIAN IONESCU** / Orașele de smarald
- 14 ARTISTOCRAT / **MIHAELA BURUIANĂ** /
Undeva, la marginea lucrurilor
- 21 ATELIER de TRADUCERE / **EMILY DICKINSON**
- 26 SCENA / **ZOE CARAIANI** / – un interviu cu Mirela Pană
- 33 TEXT PISTOLS / **IONEL CIUPUREANU**
- 37 CRONICE / **DANIELA LUCA** / 10 secunde de grație
de la Cruela la Zenobia
- 40 TEXT PISTOLS / **ANIA VILAL** / AIO
- 44 ATELIER de TRADUCERE / **ANA SVETEL**
- 48 ARTA la PERETE / **EDUARD ANDREI** / Expoziția
Alma Ștefănescu-Schneider: Povestitoarea de oameni și iubire
- 52 CRONICE / **DEMETRA VLAS** / Disparația ca formă de protest tăcut
- 55 ARTISTOCRAT / **HORIA DULVAC**
- 59 TEXT PISTOLS / **DANA PĂTRĂNOIU** / Alertă de tsunami
- 63 MELO / **ADRIAN MIHAI** / Jacob Collier
sau muzica trăită în toate culorile
- 65 ICRE NEGRE / **COSMIN DRAGOMIR** / Dezbateri a` la carte
- 66 CRONICE / **ȘTEFAN MANASIA** / Ce gândesc milenialii?
- 69 TEXT PISTOLS / **MARIA-TALIDA IZDRĂILĂ**
- 73 DEBUT / **FLORINA-CRISTINA CROITORU**
- 77 SCENA / **ALINA-IOANA VASILIU** / Un fel de cronică la un fel de
„Mândrie și prejudecată”
- 80 PELICULE / **ALBERTO PĂDURARU** / Manual de Joc pentru
Boardgame-ul „CARAX”: „C'est pas moi”
- 84 STEM / **WLADIMIR-GEORGES BOSKOFF** / Scurte considerații
despre timp (XXV)
- 90 FOTO GRAME / **MARIUS SURLEAC** / Curator Emilian Avrănescu

aprilie 2025

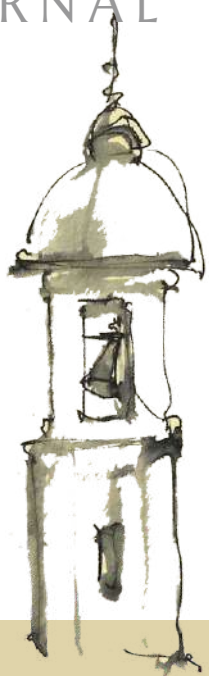

Încă un episod din războiul de subversiune ideologică în mijlocul căruia ne găsim a avut loc săptămâna trecută, pretextul fiind de data aceasta un spectacol de la Teatrul Național București. Este doar cea mai recentă dintr-o serie de încăierări în spațiul public care au ca pretexte subiecte și teme manipulate de cei care vor ca răstăcirea societății românești să fie deplină: o înregistrare de câteva minute din *Proorocul Ilie*, montat de tânărul regizor Botond Nagy după o piesă din 1991 a cunoscutului dramaturg polonez Tadeusz Słobodzianek, s-a rostogolit pe rețele, inflamând numeroși cetățeni lipsiți de spirit critic și degrabă vărsători de opinii în necunoștință de cauză. De la imaginile cu o procesiune catalogată drept obscenă și „satanistă”, smulse din contextul unei opere de artă care pune în discuție fanatismul religios și erezia s-a ajuns în scurt timp la acuze, atacuri imunde și amenințări șocante la adresa regizorului și a actorilor.

Confiscat de discursul ultranaționalist care câștigă tot mai mult teren în România, subiectul (mestecat în gol și fără discernământ de oameni ce par că nu așteaptă altceva decât un motiv prin care să-și reverse ura, confuzia și prejudecățile) te face să te întrebi încă o dată: oare pioșenia și devotamentul față de valorile care ne compun din punct de vedere identitar sunt cu necesitate ignorante? Chiar a devenit imposibilă orice formă de dialog în noianul de confruntări ideologice și de intoxicații dirijate ale lumii actuale? Este libertatea de expresie (în lipsa căreia arta nu poate fi concepută) inacceptabilă, scandaloasă, numai bună de sacrificat în numele ideilor fixe ale unora care nici măcar nu au minima curiozitate de a ști împotriva a ce se revoltă?

Lipsa de discernământ și fariseismul arătate mai întâi de cetățenii care nu au avut chef să caute (nu mai zic să meargă și să vadă spectacolul despre care se face atâta tam-tam) pentru a afla că *Proorocul Ilie* este o critică adusă dogmatismelor și judecăților prefabricate, ereziei și extremismului, apoi de către însăși ministra culturii (un om politic lipsit de orice tangență cu cultura) dau o imagine exasperantă a peisajului mental și sufletesc inform în care trăim azi, asaltați de ignoranța fudulă și agresivă.

Reacțiile din spațiul public la *Proorocul Ilie* justifică pe deplin montarea de la TNB și demonstrează o dată în plus necesitatea unor asemenea demersuri artistice într-o țară în care pericolul extremismului este mai mare decât oricând în postcomunism.

Mona MOMESCU

Doina Jela - călătoria tenacei luptătoare

De obicei, la trecerea unui scriitor din această lume, imaginea sa este indelebil legată de ceea ce ne-a adus nouă, celor care scriem sau vorbim despre acesta. Într-un fel, un discurs *in memoriam* devine un act de narcisism involuntar, pentru că, oricât de efemer ne-am fi atins de viața sau opera scriitorului, suntem acolo noi, cei rămași în viață, iar cel dispărut- pretext pentru cuvinte de laudă care, voit sau nu, ne au tot pe noi, cei ce scriem, în centru.

Se întâmplă, așadar, că apare și mai greu să scrii despre o scriitoare înzestrată cu un simț al ridicolului grozav de dezvoltat, dublat de un simț al umorului la fel de înalt, dar și de o tenacitate polemică redutabilă, atunci când își susținea ideile.

Despre Doina Jela (Jela Enache Despois) s-a scris cu referire la impresionanta sa activitate de editoare, traducătoare, dar și de autoare a unor reconstituiri incomode, tragice, dar necesare unei vindecări colective care din păcate nu s-a întâmplat niciodată pe deplin. Așa cum Geli (cum o numeam, cei care știam că prenumele e Jela) a crezut cu tărie în eficiența tratamentului pentru boala care, din nefericire, a răpit-o, tot astfel a crezut cu obstinație în rolul de purificare și vindecare colectivă a temelor pe care le-a abordat în cărțile sale. În anii de dezorientare aurită și mizeră, imediat următori lui 1989, Doina Jela a trăit efervescența libertății cu suspiciunea perpetuă că lucr

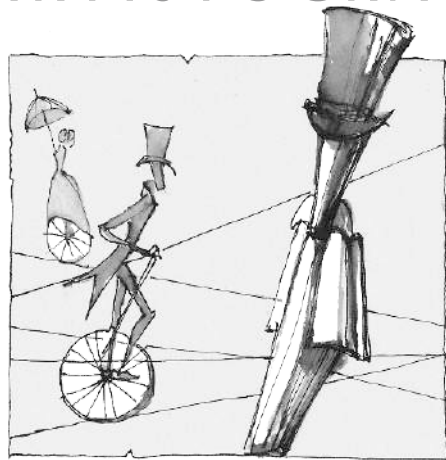
și înghețată de frig, fusese până la Peninsula, să se documenteze în arhiva închisorii-colonie, doar pentru a găsi alte refuzuri, după ce i se promisese, din nou și cu scuze, „generos”, ajutorul. Nu este așadar întâmplător că toate cărțile-document pe care le-a scris au urmărit această temă, a răului evident sau abil deghizat sub masca grijii, protecției, atenției, a iluziei libertății. *Această dragoste care ne leagă* este, dincolo de relația de profundă prietenie dintre Doina Jela și Monica Lovinescu, o carte a uciderii mamei, așa cum *Cazul Nichita Dumitru* este cartea uciderii tatălui. Totalitarismul, de orice fel ar fi, de stânga sau de dreapta, funcționează în logica strâmbă a încălcării unui tabu vechi de când lumea, anume *uciderea părinților*. Singurătatea morală ce urmează unui astfel de gest constituie o altă temă a cărților-document ale Doinei Jela, căci, așa cum declara într-un interviu o interesau „lucrurile esențiale”. Totalitarismul ca paricid, căci furtul vieții colective și al libertății este inherent odată ce oamenii rămân singuri apare, distilat sau evident și în ficțiune: *Villa Margareta* apare ca o sinteză a tragediilor și fragilității morale a omului, despre care aflase din mărturiile supraviețuitorilor închisorilor din anii atroce și a singurătății omului în fața libertății și iluziei că este chemat să construiască noua istorie.

Traumele și suspiciunile istorice, alte teme esențiale ale omului sunt ipostaziate ficțional în *Efectul fluturelui*. Tema esențială rămâne uciderea mamei, chiar dacă de data aceasta n-o mai face regimul direct, ci o face *by proxy*, prin mâna fiicei. Personal, vreau să cred, ca orice cititor narcisist care a cunoscut autoarea, că Doina Jela n-a uitat izbucnirea fostului redactor-șef cu privire la educația primită de a urî legionarii: în roman, uciderea mamei se întâmplă treptat prin alunecarea culpabilității personale înspre trecutul acesteia- mama e suspectată de legionarism și antisemitism și responsabilă de eșecurile fiicei. Pentru ca familia, istoria zbuciumată a neamurilor, având în centru *mama* să încheie, prin *Cuibul din inima ei*, trilogia.

Cu ultimul roman, Doina Jela încheie proiectul pe care l-a purtat, cu răbdare și intransigență, vreme de peste trei decenii, acela de a fi vocea victimelor totalitarismului comunist și de a documenta sau ipostazia în ficțiune fragilitatea morală pe care societatea paricidă o induce: deturnarea responsabilității, paricidul simbolic, frica.

Doina Jela nu este numai scriitoarea intransigentă, legată aproape obsesiv de tema esențială a cărților sale. Am cunoscut-o, cum am spus, ca redactoră a revistei „Tomis”, preocupată să aducă voci noi în revistă, să fie alături de tinerii autori. Îmi amintesc cum vorbeam despre tinerii poeți (pe atunci) Mircea Țuglea, Grigore Șoitu (pentru care avea o simpatie specială, „îmi pare că de băiatul ăsta nu se lipește nicio chestie murdară”, mi-a zis odată, într-o discuție de-a noastră) mulți alții. În peisajul literar al „începutului de istorie”, cenaclul revistei „Tomis”, lansările de carte, atâtea câte erau, polemicile referitoare la literatura de sertar sau la revizuirile necesare în vremea libertății ne aduceau frecvent împreună cu

Doina Jela. Energia și umorul pe care îl găsea, în cele din urmă, în toate

Mihaela BURUIANĂ

Undeva, la marginea lucrurilor

(fragment)

Un parc mic, invadat de soare, pe care-l văd în tonuri de sepia. Câteva bănci străjuiesc o fântână arteziană albă, iar puținii copăcei scunzi și subțiri nu reușesc să facă niciun pic de umbră. Pe una dintre bănci, o femeie tânără, cu un aer plictisit. În fața ei, o fetiță de vreo șase ani, îmbrăcată cu o rochie bleu, cu dantelă, desenează pe asfalt. Părul subțire și roșcat îi este prins în două codițe, legate cu bile roz. Pălăria i-a rămas alături de mamă și de poșeta ei.

Fetița sunt eu, iar asta este una dintre amintirile care mi-au rămas cel mai adânc înfipite în memorie. Dacă închid ochii și mă concentrez, simt și acum căldura soarelui pe brațe, pe picioare, în creștet. Îmi place să desenez și, în curând, bucățile de cretă colorată îmi lasă urme pe degete, pe rochia până atunci curată, chiar și pe față. Nu știu de ce nu sunt și alți copii în parc, poate e prea devreme, poate am

</

Nu mai pot să rostesc niciun cuvânt. Mogâldicea din brațele mele s-a speriat de strigătele noastre și se agită să scape. Miu! Miu! țipă ea. Du-o acum! țipă mama. Nu vreau s-o las! țipă vocea din capul meu. Pisica se răsucesc, mă zgârie și sare. Într-o clipită, o ia la fugă. Dau să mă duc după ea, dar mama și-a încleștat o mână pe brațul meu, iar cu cealaltă îmi scutură rochița.

– Nuuu! Staaa! urlu cu lacrimi în ochi, dar mama își ia poșeta și mă trage după ea.

– Dacă nu încetezi, îți dau eu motive să plângi! Ce, vrei să se uite toată lumea la mine? zice continuând să meargă.

Nu e nimeni pe lângă noi, doar blocurile cenușii, amortite de canicula după-amiezii, în față, și mașinile rare care trec pe stradă, în spate. Deodată, scrâșnet de roți, frână bruscă, mâna mamei care se strânge și mai tare în jurul degetelor mele. În amintirea mea, o liniște perfectă, nesfârșită. Încremenire. Teamă de a privi în urmă, de a ști cu certitudine.

În realitate, probabil totul a durat o fracțiune de secundă. Nu mai știu ce am făcut apoi. Restul zilei mi-a dispărut din minte ca și cum timpul s-ar fi oprit în momentul acela. Peste senzația blănței calde, tremurătoare, de mai devreme, s-a suprapus imaginea zgârieturilor, singura dovadă rămasă că, pentru scurtă vreme, mă jucasem cu o pisică.

*

Pisi

prăbușindu-se
 Ruinele erau
 Ravagii
 Deteriorate
 Oh, vicleană
 Epavă
 Care n-ai mărturisit nicio
 Poveste
 Și n-ai lăsat niciun
 Martor în
 mintea
 construită pentru
 atotputernica Marfă
 Pentru groaznice
 momente planificate
 Cât de des
 prăbușirea
 la Mare
 Aparent, la
 Uscat

A105a

A nu recunoaște
 Rana
 Până ce s-a lățit atât de mult
 Astfel că întreaga viață a intrat în ea
 Și acolo erau jgheaburi
 lângă –
 era o cameră spațială –
 o închidere a capacului simplu,
 acea poartă se deschidea spre soare,
 Până când tandrul
 dulgher
 suveran o va ținti perpetuu în cuie –

Dulgheri creduli

A128

Toți bărbații muncesc pentru Onoare
 (cea mai grea muncă)
 Dar nimeni nu știe să fi câștigat cineva –
 Plătiți abia după ce au încetat să presteze
 În Infamie sau Urnă –

Dar sunt doar uneori împreună
De niciuna dintre ele
nu se poate ascunde
Natura
Umană

A165

Se presupune că sentințele la moarte
sunt un motor al echității
periculoase
O greșeală milostivă
Un creion
delicat
mâna unui idol
devotat trimite la Crucifix sau la o miză blocată

A202

De am avea toate simțurile,
Dar poate că e bine că nu sunt Acasă
Atât de intim legată de Nebunie
Sunt responsabilă de ea
Asta e
Aveam ochii în cap –
înțelept
cât de bine o facem
suntem Orbi –
nu am putea să privim
Pământul – Lumea
Atât De
Neclintit

A252

În Viața asta scurtă
ce durează cât o clipită
Cât de mult – cât de puțin – ne stă în puterea noastră

A278

Privește înapoi în Timp
cu ochi blânzi –
fără îndoială, a făcut tot posibilul
cât de încet se scufundă acel Soare tremurător

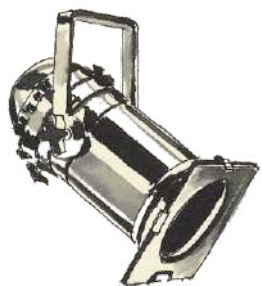
în natura umană

A394/394a

Cea mai ocrotitoare Casă pe care o cunosc
a fost clădită-ntr-o oră
De părți pe care le cunosc
Un păianjen și o floare –
O casă de dantelă și de Ață – Strălucire – Soare

Acceptă timida-mi fericire –
Nicio Bucurie nu poate fi deșartă,
când se adaugă un dulce strălucitor la o asemenea locuință

SCENA

Zoe CARAIANI

**Nu m-am gândit să muncesc
având ca scop vreo nominalizare
sau vreun premiu la *Uniter*.
Nu asta era *Everestul* meu
– un interviu cu Mirela Pană**

La mijlocul lunii martie, am petrecut un weekend prelungit la Teatrul de Stat Constanța, unde m-am pus la punct cu trei dintre spectacolele foarte laudate din stagiunea curentă: *A douăsprezecea noapte* în regia lui Andrei Șerban, *Incendii* în regia lui Alexandru Măzgăreanu și o premieră recentă (nu cea mai recentă, adică *Teatrul Lúcido la Malul Infinitului* în regia lui Radu Afrim, TSC se mișcă foarte repede), *O insulă*, un spectacol muzical creat de Ada Milea după texte de Gellu Naum.

Înainte să mă arunc în acest malaxor teatral, am băut o cafea cu Mirela Pană, actriță nominalizată la Premiul Uniter la categoria Cel mai bun rol secundar pentru rolul Nawal din *Incendii*. Mi-a povestit despre începuturile în teatru, despre încredere și stimă de sine, dar și despre nesiguranță și teama de eșec, despre complexitatea vieții de scenă și a vieții de familie și despre firescul cu care primește veștile mari, cum e și cea a nominalizării Uniter. Ne-am amintit și de nume importante ale baletului românesc, despre oameni mari pe care i-am cunoscut și eu când eram foarte mică, iar asta m-a emoționat peste măsură.

Îi mulțumesc pentru discuția deschisă, care s-a încheiat prematur din cauza gongului. Nu am mai apucat să vorbim despre *Maria Tănase* (regia Carmen-Lidia Vidu) sau *Casa Bernardei Alba* (regia Diana Mit

Lichide

cu câtă poftă și cu câtă nebunie florile
creșteau pe unde treceai

cuvintele tale lichide
peste trupurile noastre lichide

pe unde ai trecut și zăpada va fierbe
și nu e sulf unde ai ajuns și nu e ciudat.

Repară-mă cu delicatețe

scaunele au nevoie de cuie
limbajul tău e învechit

vino cu mine nu vei muri singură
cu muzica ta monotună

cu spaima copiilor noștri
cu murmurul lor cu zumzetul meu

sarea e dulce și carnea-i bolnavă
câteva crăpături la un pas de ruine

un miros de tinichea umedă
clatină morții și mă trezești

nu pot să mai decolez și
nu vreau să mai aterizez.

Daniela IUCA

metalice rupte. Dacă îmi dau pielea la o parte, sunt setată să simt o tensiune în dreptul abdomenului și instalarea unui ușor atac de impulsuri deranjante. Însă atunci sunt cea mai frumoasă în incapacitatea mea de a simți uman. Dacă stingi lumina, vei vedea capul meu strălucind. Și mă vei invidia.

Pentru mine, este important să scriu despre amintirile ei. Nu este nevoie de o explicație logică, trebuie doar să le transcriu pe hârtie. Nu trebuie să și le simt, nu trebuie, dar ca să înțeleg mai bine este bine să știu mai mult despre ea. De ce ea? De ce eu acum? Unii șoptesc în pauză că fac parte dintr-un eșantion special de control în baza căruia vor să scoată pe piață clone umane perfecte. Logica infailibilă combinată cu cele mai frumoase emoții. Să incorporezi la maximum toate avantajele unui organism dotat cu absolut orice ca să se muleze cameleon pe orice altă planetă ar fi trimis. Planeta care ar fi pentru mine nu există încă, întâi s-o numesc: Aio.

Cu fiecare eroare (mai mică sau mai mare), mai deschid o ușă. Plec chiar acum stând. Sunt deja în viitor, deschizând alte uși sau fișiere.exe. Totul a început să mă irite (ar spune un om). La mine apar mici scurtcircuite, tot mai des. Un robot de mentenanță mi-ar recomanda un stabilizator clasic, de parcă aș fi un simplu aparat ce poate fi reglat conectat la rețea. Și eu nu vreau nimic stabil. Sunt materie a haosului, mi s-a spus, neliniștea este în sângele meu (adică erorile mențin atenția optimă). Încă nu mă pot decide cui să cedez mai multă concentrare, doar ei sau mie din ea. Și totuși, mecanismele binare nu sunt pentru mine. Am nevoie de alegeri mult mai complexe care să mă ducă mai departe de acest loc încadrat. Explorarea amintirilor este atât de delicată uneori, se aprop

Cercul care se strânge

Pentru că totdeauna mergi doar până la perimetru,
cercul începe să se strângă gradual, imperceptibil,
de parcă cercuri concentrice s-ar roti-n sens invers.

Îngândurat, nu observi că de fiecare dată,
ajungi la margine puțin mai devreme; te gândești:
„Uite cum se scurtează distanțele prin repetiție”,
te gândești: „Ciudat, deloc nu mai obosesc”,
te gândești: „Asta-i viața”.

De-ar putea vorbi, pădurea ar spune: „Pentru Dumnezeu, mergi mai departe!”,
de-ar putea, pădurea te-ar înșfăca și trimite cu un bobârnac
pe cealaltă parte a pârâului:
„De ce nu-l treci niciodată? Aici încă n-ai stat,
începe aici”; iar tu ai merge, merge mai departe,
merge acolo unde n-ai mers încă,

nu în speranța că se va schimba ceva,
ci doar din nevoia ca spațiul să nu se strângă.

Eu sunt subchiriașa

Eu sunt subchiriașa,
eu nu știu căror uși le place să fie închise,
cu care păianjeni a fost încheiat un pact de neagresiune,
ce să-i spun robinetului ca să se calmeze,
eu sunt subchiriașa,
eu nu știu cum să socotesc încăperile ca fiind ale mele,
cum să investesc, cum să mă bucur
de priveliști, ce să-i spun administratorului,
eu nu ies niciodată goală din baie,
nu mă atașez de pisica din curte
și nu știu dacă să-mi pun numele pe cutia poștală,
sentimentele-mi sunt temporare, încă din fașă
contopite cu vremelnicia,
încă din fașă budiste și sărace,
deoarece eu sunt subchiriașa,
eu nu ști

***toate cuvintele sunt adevărate
(termodinamica ușura puțin sufletele)***

iadul nu era fierbinte
sau dacă era ne plăcea tare
mult înghesuiala
(în acvariu dați naiba
omuleți cu picioare)

ne plăceau gravitația preamultul
greșit la un loc
(întotdeauna
am fost căldicel mi-a spus asta
de la mânăstirea *arnota* călugărul aspru)

trebuia să rabzi o veșnicie
bine cântărită
ca să zici că ai și tu
un sațiu
să nu dai nas în nas cu morții
nesătui de fapte
(de-aia te și saturi
mama
ei de viață)

mormintele duduiau de plăceri și petreceri
aveau vârfuri și țâțe și propriile
lor
de evacuare coșuri

inoxidabile grilaje și torace
responsabile de combustie
(pe o nară era cea
mai bună digestie
știam de la *samkhya yoga*
asta)

eu rătăceam în exil cu tactici cuvioase
arzând smerit din fire al
coastelor eșafodaj
(alcătuisem un schelet bine-mirositor
urma să fie trebuincios
în Hades)

încercam să nu
mă amestec în lumea
lor făptuită
în ciclul *carnot* al planetelor ce dorm pe stinghie
ca găinile seara

în lumea umbrelor lipsite de
predicție
urmam sfaturile celor de profesie
dascăli
– nu interveniți în legile fizicii

eu știam deja fusesem
toată viața
naiv și flotabil
sfînțitorul cu dinții de lapte
cu ochii în soare
hipnotizat de sfîrcurile
fetelor luminoase

ce se legănau încolo și-ncoace
să mă adoarmă să mă omoare cu perna pe gură
ca fetușii cu fețe
mentholate
înfășați în speranțe și coșulețe
(cerul era
o pastilă de supt
și gata)

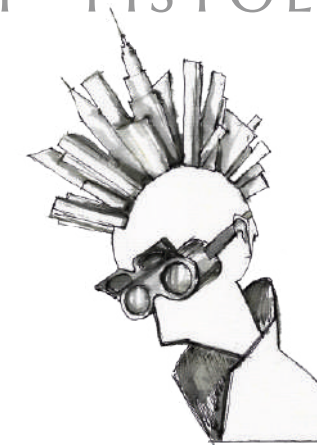
dar spre bătrânețe m-am făcut
al dracului am rupt-o-n
fericire
i-am uitat le-am scăpat
printre picioare
le lor mâncate de rugină

făcusem provizii pusesem deoparte
cuvinte
timp firimituri norocoase
bine ascunse prin buzunare
ceva consistent

ce aveau ei mai de preț
(ei celor cărora le scăpasem
ca prin urechile acului)

fugeam și le mâncam pământul
o rămă bolnavă
de cer și digestie

cine să își mai aducă aminte ce dihanii
trăiseră odată
pe-aici prin sarmatica
mare nostrum
harșt harșt

Iar eu voi râde
în Neființa mea
reală
Cam așa cum râd
de mine Acum,
în neființa mea falsă.

Lumini

Nu, ziua nu ar merge, căci Soarele,
Cu razele lui atât de puternice
În viitoruri semifictive acoperă tot.
Și mai sunt și mușamalele care
Fac pe toată lumea să se urce pe
O scară a vorbelor scuiate de improbabile trepte.
Da, da, ai dreptate, noaptea e ideală
Căci nu m-am îndoit nicicând de sfatul ei.
Voi lua luna cu două degete și o voi
Pune într-un pahar ca s-o văd
Dizolvându-se, efervescentă, în
Centrul ei de rocă și speranțe.
Abia atunci planul va da roade:
Vom vedea amândoi, în smoala întunericului
Cine poate să meargă fără lanternă, felinar
Sau artificii.

SCENA

Alina-Ioana VASILIU

Un fel de cronică la un fel de *Mândrie și prejudecată*

„Un fel de” cronică pentru că pornesc de la propriile mele sentimente fierbinți față de textul original și ajung tot la ele, la fel de fierbinți, față de spectacolul lui **Alex Mă**

